

Adolygiad Cynaliadwyedd Ariannol – Cyngor Bwrdeistref Sirol Torfaen

Blwyddyn archwilio: 2023-24

Dyddiad cyhoeddi: Gorffennaf 2024

Cyfeirnod y ddogfen: 4384A2024

Paratowyd y ddogfen hon fel rhan o waith a gyflawnir yn unol â swyddogaethau statudol.

Mewn achos o dderbyn cais am wybodaeth y gall y ddogfen hon fod yn berthnasol iddo, tynnir sylw at y Cod Ymarfer a gyhoeddwyd o dan adran 45 o Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth 2000. Mae'r cod adran 45 yn nodi'r arfer wrth ymdrin â cheisiadau a ddisgwylir gan awdurdodau cyhoeddus, gan gynnwys ymgynghori â thrydydd partïon perthnasol. O ran y ddogfen hon, mae Archwilydd Cyffredinol Cymru ac Archwilio Cymru yn drydydd partïon perthnasol. Dylid anfon unrhyw ymholiadau ynghylch datgelu neu aildefnyddio'r ddogfen hon at Archwilio Cymru yn swyddog.gwybodaeth@archwilio.cymru.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg. This document is also available in English.

Cynnwys

Adroddiad cryno	
Pam y gwnaethom yr archwiliad hwn	4
Ein dyletswyddau archwilio	4
Ein hamcanion ar gyfer yr archwiliad hwn	4
Pam mae cynaliadwyedd ariannol yn bwysig	5
Yr hyn y gwnaethom fwrw golwg arno a sut y mae da'n edrych	5
Ein dulliau archwilio a phan wnaethom gynnal yr archwiliad	5
Ein hargymhellion ar gyfer y Cyngor	8
Atodiadau	
Atodiad 1 – cwestiynau a meini prawf archwilio	9

Adroddiad cryno

Pam y gwnaethom yr archwiliad hwn

Ein dyletswyddau archwilio

- 1 Mae'n rhaid i'r Cyngor roi trefniadau ar waith i gael gwerth am arian am yr adnoddau y mae'n eu defnyddio, ac mae'n rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol fod yn fodlon ei fod wedi gwneud hyn.
- 2 Gwnaethom gynnal yr archwiliad hwn i helpu i gyflawni dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol o dan adran 17 o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004. Gall hefyd lywio astudiaeth ar gyfer gwella gwerth am arian o dan adran 41 o Ddeddf 2004, a/neu archwiliad a gynhaliwyd gan yr Archwilydd Cyffredinol o dan adran 15 o Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

Ein hamcanion ar gyfer yr archwiliad hwn

- 3 Rhoi sicrwydd bod gan gynghorau drefniadau priodol i gefnogi eu cynaliadwyedd ariannol.
- 4 Egluro sefyllfa ariannol cynghorau a'r pwysau a'r risgiau allweddol i'w cynaliadwyedd ariannol.

Pam mae cynaliadwyedd ariannol yn bwysig

- 5 Mae cyfuniad o ffactorau, gan gynnwys cost gynyddol darparu gwasanaethau a galw cynyddol am rai gwasanaethau yn rhoi pwysau sylweddol ar gyllid llywodraeth leol.
- 6 Er gwaethaf y pwysau hyn, mae'n dal yn ofynnol i gynghorau osod cyllideb gytbwys wrth ddarparu nifer o wasanaethau statudol. Mae cynghorau hefyd yn darparu ystod o wasanaethau anstatudol y mae cymunedau'n dibynnu arnynt.
- 7 Yn y cyd-destun hwn, mae'n bwysig bod cynghorau'n datblygu dull strategol o'u cynaliadwyedd ariannol dros y tymor hwy i'w helpu i sicrhau gwerth am arian wrth ddefnyddio eu hadnoddau.

Yr hyn y gwnaethom fwrw golwg arno a sut y mae da'n edrych ¹

- 8 Gwnaethom adolygu dull strategol y Cyngor o gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol, ei ddealltwriaeth o'i sefyllfa ariannol bresennol, a'i drefniadau ar gyfer adrodd a goruchwyllo ei gynaliadwyedd ariannol. Cyfyngwyd yr archwiliad hwn i ystyriaeth

¹ Wedi'i ddiffinio fel 'beth ddylai fod' yn unol â deddfau neu reoliadau, 'yr hyn a ddisgwylir' yn unol ag arfer gorau, neu 'beth allai fod', o ystyried amodau gwell.

o'r trefniadau y mae'r Cyngor wedi'u rhoi ar waith i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol. Nid adolygiad o reolaeth ariannol ehangach y Cyngor oedd hwn, na'r penderfyniadau ariannol unigol y mae'r Cyngor wedi'u gwneud neu'n bwriadu eu gwneud.

- 9 Rydym yn cydnabod y bydd rhai ffactorau a fydd yn effeithio ar gynaliadwyedd ariannol cynghorau y tu hwnt i gwmpas yr archwiliad hwn, gan fod yr archwiliad hwn yn canolbwyntio ar y trefniadau y mae cynghorau'n eu rhoi ar waith. Fodd bynnag, lle gwnaethom nodi materion cyffredin drwy ein gwaith maes sy'n mynd y tu hwnt i'r trefniadau y mae cynghorau wedi'u rhoi ar waith, byddwn yn adrodd ar y rhain yn ein hadroddiad cryno cenedlaethol arfaethedig.
- 10 Rydym hefyd yn cydnabod yr heriau ariannol digynsail y mae cynghorau wedi'u hwynebu ers blynyddoedd lawer ac rydym yn debygol o barhau i'w hwynebu am o leiaf y tymor canolig. Mae hyn yn cynnwys pwysau ariannu'r sector cyhoeddus a ddilynodd yr argyfwng ariannol yn 2008 ac effaith y pandemig ar y pryd a'i ôl-ffeithiau parhaus. Yn fwy diweddar mae cynghorau hefyd wedi wynebu gostyngiadau sylweddol mewn termau real mewn pŵer gwario o ganlyniad i'r cynnydd cyflymaf mewn chwyddiant ers degawdau. Ochr yn ochr â'r holl ddigwyddiadau hyn, bu cynnydd sylweddol yn y galw am rai gwasanaethau hefyd, gan gynnwys, er enghraifft, effaith poblogaeth sy'n heneiddio a'r galw cynyddol am rai gwasanaethau. Mae'r ffactorau hyn yn bennaf y tu hwnt i reolaeth unrhyw gyngor unigol.
- 11 Yn erbyn y cefndir tymor hir hwn o heriau ariannol, mae angen i gynghorau ymateb i heriau mwy diweddar yn gyflym ac rydym yn deall bod rhai o'r manylion penodol o ran sut y bydd pwysau ariannol yn cael eu taclo dros y tymor canolig yn dal i gael eu penderfynu. Mae'r adroddiad hwn yn nodi ein barn ar drefniadau ariannol y cyngor, a lle bo'n briodol lle credwn y gellid cryfhau'r rhain i helpu i wella cynaliadwyedd ariannol y cyngor dros y tymor canolig. Dylid edrych ar ein hadroddiad yng nghyd-destun y pwysau ariannol ehangach a hirdymor hyn.
- 12 Roedd yr archwiliad yn ceisio ateb y cwestiwn cyffredinol - **Oes gan y Cyngor drefniadau priodol i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol?** Er mwyn gwneud hyn, rydym yn ceisio ateb y cwestiynau canlynol:
- A oes gan y Cyngor strategaeth glir ar gyfer ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor?
 - A yw strategaeth ariannol y Cyngor yn cael ei chefnogi gan ddealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol?
 - A yw trefniadau adrodd y Cyngor yn cefnogi goruchwyllo ei gynaliadwyedd ariannol yn rheolaidd?
- 13 Mae'r meini prawf archwilio a ddefnyddiwyd gennym i asesu trefniadau'r Cyngor yn erbyn pob un o'n cwestiynau wedi'u nodi yn **Atodiad 1**. Mae hyn wedi cael ei lywio gan ein gwybodaeth gronol, yn ogystal â thynnu ar rai cyhoeddiadau a gynhyrwyd gan y Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth (CIPFA).

Ein dulliau archwilio a phan wnaethom gynnal yr archwiliad

- 14 Mae ein canfyddiadau yn seiliedig ar adolygiadau o ddogfennau a chyfweliadau gyda sampl o gynghorwyr ac uwch swyddogion. Mae'r dystiolaeth a ddefnyddiwyd gennym i lywio ein canfyddiadau wedi'i chyfyngu i'r ffynonellau hyn. Gwnaethom y gwaith hwn ym mis Ebrill 2024.
- 15 Rydym yn ymgymryd â'r gwaith hwn ym mhob un o'r 22 prif gyngor yng Nghymru ac, yn ogystal ag adrodd yn lleol i bob cyngor, rydym hefyd yn bwriadu llunio adroddiad cenedlaethol.

Yr hyn a ddaethom o hyd

- 16 Yn gyffredinol, gwelsom fod **gan y Cyngor drefniadau priodol ar waith i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol a'i fod yn canolbwyntio ar ddatblygu a gweithredu camau gweithredu a fydd yn cynhyrchu digon o arbedion i fynd i'r afael â'i fwch cyllido cyllideb a nodwyd mewn modd amserol a chynaliadwy.** Rydym yn nodi isod pam y daethom i'r casgliad hwn.
- 17 Mae strategaeth ariannol glir, gadarn a chytunedig yn bwysig i nodi sut y bydd y Cyngor yn ymateb i'r pwysau cyllido a ragwelir yn y dyfodol, ac yn enwedig sut y bydd y Cyngor yn cwrdd â'i fwch cyllido a ragwelir yn y tymor byr, canolig a hir. Canfuom fod **gan y Cyngor drefniadau priodol ar waith, gyda'i fwch cyllido a nodwyd yn y tymor byr i'r tymor canolig yn cael sylw gan y defnydd strategol o gronfeydd wrth gefn a mesurau effeithlonrwydd, a gyda chamau gweithredu yn cael eu datblygu i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol tymor hwy.**
- 18 Mae Cynllun Ariannol Tymor Canolig y Cyngor (MTFP) yn mynegi'n glir yr heriau ariannol y mae'n eu hwynebu, gan gynnwys bwch cyllido a ragwelir o £35.2 miliwn dros y pum mlynedd nesaf. Nid yw'r Cyngor wedi nodi eto sut y bydd yn cau'r bwch ariannu hwn yn llawn.
- 19 Mae'r Cyngor wedi nodi dull strategol o gefnogi ei gydnerthedd ariannol dros y tymor byr, canolig a thymor hirach. Mae cynlluniau i fynd i'r afael â'r bwch ariannol o £21m a nodwyd ar gyfer 2025/26 a 2026/27 ar y gweill ac maent yn cynnwys ystyriaethau ar gyfer defnydd strategol o gronfeydd wrth gefn i ariannu newid neu fuddsoddi i arbed mentrau, a mesurau effeithlonrwydd.
- 20 Mae gan y Cyngor ddull darbodus a strategol o ddefnyddio ei gronfeydd wrth gefn, gyda'i bolisi i fynd i'r afael â phwysau yn ystod y flwyddyn o fewn cyllidebau gwasanaethau, ac i beidio â defnyddio cronfeydd wrth gefn i danategu gwariant parhaus. Mae hyn yn bwysig o ystyried lefelau cymharol isel y Cyngor o gronfeydd wrth gefn y gellir eu defnyddio: ym mis Mawrth 2023, roedd gan y Cyngor £42.3 miliwn o gronfeydd wrth gefn y gellir eu defnyddio. Mae hyn yn cyfateb i 19.4% o

wariant blynyddol y Cyngor ar wasanaethau. Mae'r Cyngor yn defnyddio cronfeydd wrth gefn wrth gymhwyso dull buddsoddi i arbed i ddatblygu arbedion tymor hwy, megis buddsoddi yn y gweithlu i gynyddu capasiti i hyrwyddo newidiadau diwylliannol o ran defnydd o ynni ac effeithlonrwydd trwy ei raglen Project Apollo.

- 21 Mae'r Cyngor hefyd yn adolygu partneriaethau presennol ac yn archwilio partneriaethau newydd wrth ddarparu gwasanaethau. Mae hyn yn cynnwys gweithio'n agosach gyda Chyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent gerllaw, ac mae penderfyniad diweddar y cynghorau i rannu Prif Weithredwr am gyfnod cychwynnol o naw mis yn ceisio nodi cyfleoedd pellach i gryfhau gwytnwch y ddau gyngor.
- 22 Fel rhan o Brosiect Apollo, mae'r Cyngor wrthi'n datblygu opsiynau cynaliadwy drwy linyddau gwaith gan gynnwys ymyrraeth gynnar, atal, rheoli galw, ac adolygiadau swyddogaethol o wasanaethau. Mae'r Cyngor yn rhagweld y bydd y llinyddau gwaith hyn yn cyflawni arbedion ariannol sylweddol dros y tymor hwy, er nad yw'r rhain wedi'u meintioli eto.
- 23 Mae dealltwriaeth drylwyr o bwysau cyllido presennol ac yn y dyfodol, ochr yn ochr â risgiau eraill i gynaliadwyedd ariannol yn bwysig er mwyn sicrhau bod strategaeth ariannol y Cyngor yn wybodus ac yn briodol i raddfa'r her ariannol y mae'n ei hwynebu. Canfuom fod **strategaeth ariannol y Cyngor yn cael ei chefnogi gan ddealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol tymor byr i ganolig, er bod rhywfaint o ansicrwydd dros y tymor hwy.**
- 24 Cyfrifodd y Cyngor ei fwch cyllido tymor canolig gan ddefnyddio tybiaethau rhesymol. Cafodd y Cyngor sicrwydd ynghylch ei dybiaethau MTFP drwy ei drafodaethau gyda Chymdeithas Trysoryddion Cymru a meincnodi CLILC.
- 25 Mae MTFP y Cyngor yn cynnwys pwysau cyllideb hysbys a rhagweledig. Mae ardaloedd gwasanaeth yn rhagweld anghenion y dyfodol sy'n cael eu monitro'n chwarterol, gan helpu'r Cyngor i ddeall ei bwysau cyllidebol tymor byr i ganolig. Mae pwysau tymor hwy yn llai eglur oherwydd ansicrwydd mewn ffactorau allanol, er enghraifft setliadau cyllido yn y dyfodol.
- 26 Mae'r Cyngor i bob pwrpas yn rheoli ei bwysau cyllidebol, gan aros o fewn neu o dan y gyllideb yn aml. Mae wedi nodi ei risgiau allweddol, megis peidio â chyflawni arbedion cynlluniedig, dyfarniadau cyflog uwch a galw cynyddol am wasanaethau, ac mae wedi gosod camau i'w lliniaru e.e. drwy fentrau ymyrraeth gynnar ac atal a chydweithio . Bydd angen i'r Cyngor hefyd recriwtio i gynnal ei arweinyddiaeth ariannol gref gyda dau uwch swyddog cyllid yn gadael y Cyngor yn ddiweddarach eleni. Ond mae rhai risgiau, fel ansicrwydd ynghylch cyllid Llywodraeth Cymru a chyfrifoldebau ychwanegol sy'n cael eu rhoi ar gynghorau heb gyllid ynghlwm, y tu hwnt i reolaeth y Cyngor. Ar gyfer y risgiau hyn, mae camau lliniaru wedi'u cyfyngu i fonitro tybiaethau yn rheolaidd.
- 27 Mae trefniadau adrodd clir, rheolaidd a thryloyw yn bwysig er mwyn galluogi goruchwyllo sefyllfa ariannol y Cyngor yn effeithiol, y camau y mae'n eu cymryd i sicrhau ei gynaliadwyedd ariannol ac effaith hyn ar ei gymunedau lleol. Canfuom fod y **Cyngor yn adrodd ei sefyllfa ariannol yn rheolaidd, gan alluogi**

goruchwyliaeth gan swyddogion ac aelodau, ac mae'r Cyngor yn cael cyfle i ystyried ac adrodd ar effaith ei strategaeth ariannol ar gymunedau drwy ei gynllun cyflawni blynyddol.

- 28 Mae cyfansoddiad y Cyngor yn diffinio'n glir gyfrifoldebau ar gyfer monitro ei sefyllfa ariannol a chyflawni'r cynllun ariannol.
- 29 Mae'r Cabinet yn derbyn adroddiadau monitro ariannol chwarterol sy'n darparu'r wybodaeth ddiweddaraf am gyllideb a ragwelir a sefyllfa wrth gefn, heriau ariannol, a chyflawni arbedion a gynlluniwyd. Er bod lefel uchel, mae'r adroddiadau'n cefnogi goruchwyliaeth a chraffu priodol. Nid yw'r adroddiadau'n cael eu hystyried fel mater o drefn gan Graffu er y gall y pwyllgor ddewis eu hychwanegu at eu blaenraglen waith.
- 30 Mae trefniadau adrodd y Cyngor yn caniatáu iddo adrodd effaith ei strategaeth ariannol. Mae asesiadau effaith yn ystyried effeithiau disgwylidig cynigion arbedion ar wasanaethau a chyllid. Mae trefniadau cynllunio corfforaethol y Cyngor hefyd yn helpu i alinio ei strategaeth ariannol â chyflawni ei amcanion corfforaethol; mae'r Cynllun Cyflawni Blynyddol yn nodi'r camau y bydd y Cyngor yn eu cymryd o fewn y gyllideb ariannol a bennwyd ar gyfer y flwyddyn.

Atodiad 1

Cwestiynau a meini prawf archwilio

Arddangosyn 1 2: cwestiwn cyffredinol: A oes gan y Cyngor drefniadau priodol i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol?

Cwestiwn Lefel 2	Meini prawf
A oes gan y Cyngor strategaeth glir ar gyfer ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor?	<ul style="list-style-type: none">• Mae'r Cyngor wedi nodi'n glir ei ddull strategol o gefnogi ei gydnerthedd ariannol dros y tymor byr, canolig a hir.• Mae gan y Cyngor gynllun ariannol tymor canolig.• Mae dull strategol y Cyngor yn cael ei ddeall a'i gefnogi'n eang gan uwch swyddogion.• Mae'r Cyngor wedi ystyried ystod eang o opsiynau i wella ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor, gan gynnwys cymharu â chyrrff eraill.• Mae'r Cyngor wedi nodi'r holl arbedion y mae'n bwriadu eu gwneud i gwrdd â'i fwllch cyllido dros y tymor canolig, gyda chefnogaeth cynlluniau â thystiolaeth dda yn seiliedig ar ragdybiaethau rhesymol.• Mae strategaeth y Cyngor yn cynnwys y defnydd strategol o gronfeydd wrth gefn i reoli ei raglen arbedion dros y tymor canolig.• Mae'r Cyngor wedi modelu effaith ddisgwyliedig ei strategaeth ariannol dros y tymor canolig (e.e. gostyngiadau posibl mewn gwasanaethau a lefelau'r dreth gyngor ar gymunedau lleol).
A yw strategaeth ariannol y Cyngor yn cael ei chefnogi gan ddealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol?	<ul style="list-style-type: none">• Mae'r Cyngor wedi cyfrifo ei fwllch cyllido dros y tymor byr i'r tymor canolig yn seiliedig ar ragdybiaethau rhesymol.• Mae'r Cyngor wedi meincnodi ei ragdybiaethau gyda chyrrff cymharol priodol.• Mae gan y Cyngor ddealltwriaeth dda o'i bwysau cyllideb allweddol yn y tymor canolig a'r tymor hir.• Mae gan y Cyngor hanes o fynd i'r afael â phwysau cyllideb allweddol yn llwyddiannus.• Mae'r Cyngor wedi nodi'r risgiau allweddol i'w gynaliadwyedd ariannol ac wedi rhoi mesurau lliniaru ar waith.

Cwestiwn Lefel 2	Meini prawf
<p>A yw trefniadau adrodd y Cyngor yn cefnogi goruchwyllo ei gynaliadwyedd ariannol yn rheolaidd?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mae'n amlwg pwy sy'n gyfrifol am fonitro sefyllfa ariannol y Cyngor, gan gynnwys ei gynaliadwyedd dros y tymor canolig i'r tymor hir. • Mae'r Cyngor yn adrodd ei sefyllfa ariannol yn rheolaidd i aelodau er mwyn galluogi goruchwyllo a chraffu. • Mae gan y Cyngor drefniadau i adrodd yn dryloyw effaith / effaith ddisgwyliedig ei strategaeth ariannol ar gyflawni ei amcanion corfforaethol ac ar gymunedau lleol i aelodau a rhanddeiliaid eraill. • Mae cynllun cynilo y Cyngor yn cynnwys yr hyn y cytunwyd arno, faint o gynnydd sydd wedi'i wneud wrth weithredu, a chysylltiadau â'i gyllideb a'i gynllun ariannol tymor canolig. • Mae'r Cyngor yn adrodd yn rheolaidd am gynnydd o ran cyflawni arbedion arfaethedig i aelodau er mwyn galluogi goruchwyllo a chraffu.

Ffôn: 029 2032 0500

Ffacs: 029 2032 0600

Ffôn testun: 029 2032 0660

E-bost: post@archwilio.cymru

Gwefan www.archwilio.cymru

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.
Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.